

УДК 37.07.005.2

Л.М. СЕРГЕЄВА

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

У статті визначено необхідність дослідження ринку освітніх послуг для ПТНЗ, оскільки сегментація стає основним інструментом у конкурентній боротьбі між навчальними закладами за майбутніх учнів.

Ефективність діяльності навчального закладу оцінено за допомогою факторного аналізу, актуальність якого визначено необхідністю своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються в процесі функціонування навчального закладу в умовах нестабільного ринкового середовища. Показники конкурентоспроможності освітніх послуг ПТНЗ передбачають врахування ринкової вартості навчального закладу, які й обумовлюють рівень його конкурентоспроможності.

***Ключові слова:** факторний аналіз, ринок освітніх послуг, ефективність діяльності, конкурентоспроможність ПТНЗ.*

Формування системи управління розвитком ПТНЗ передбачає розробку внутрішніх і зовнішніх механізмів, що спрямовані на підвищення ефективності його функціонування, враховують корпоративний характер відносин і особливості освітніх послуг. Сегментація ринку освітніх послуг зумовила визначення двох взаємодіючих секторів: державного і приватного. Через обмежені можливості комерціалізації і прибутковості сфери освіти переважним визнано державний сектор. Подвійність стану сучасного ПТНЗ визначається необхідністю задоволення соціальних потреб населення, а також відповідності державним і ринковим вимогам.

На сучасному етапі спостерігається підвищення уваги до системи освіти України. Проблемам розвитку ринку освітніх послуг, напрямам удосконалення системи освіти присвячені праці С. Бандур, Т. Боголіб, І. Гнибіденко, Т. Заяць, Л. Іщука, Л. Козаренко, В. Куценко, В. Кременя, В. Лугового, В. Олійника та ін.

Дослідженню основних тенденцій розвитку ринку праці й, відповідно, ринку освітніх послуг закладів професійної освіти присвячені праці С. Ба-тишева, І. Васильєва, В. Гаськова, Р. Гуревича, Т. Десятова, Н. Ничкало, С. Нікітчиної, С. Ніколаєнка, В. Мельниченка, Л. Онищук, Т. Рожнової, В. Шапкіна, О. Щербак та ін. Ці дослідження свідчать про наявні проблеми в галузі професійної освіти, тому підвищується необхідність розвитку поглядів щодо висвітлення питань функціонування ринку освітніх послуг.

Мета статті – проаналізувати застосування факторного аналізу при забезпеченні конкурентоспроможності професійно-технічного навчального закладу (ПТНЗ) на регіональному ринку освітніх послуг.

Головна мета діяльності ПТНЗ, незалежно від форми власності, – забезпечення умов, необхідних для одержання профтехосвіти, підготовка фахівців для потреб країни на основі принципів доступності для кожного грома-

дянина всіх форм і типів освітніх послуг, створення рівних умов, дотримання гуманізму, забезпечення гнучкості й безперервності освіти [2, с. 114]. З іншого боку, в сучасних економічних умовах ПТНЗ функціонують як повноправні суб'єкти ринку освітніх послуг, що зумовлює високий рівень конкуренції в системі профтехосвіти (ПТО).

Як слушно зауважує Г. Чекаловська, ринок освітніх послуг, як і будь-який інший ринок, може нормально функціонувати при забезпеченні щонайменше двох основних умов. Перша – наявність на ринку продавців і покупців, тобто суб'єктів ринкових відносин, які, будучи економічно та юридично незалежними, можуть вступати в рівноправні партнерські відносини з приводу купівлі-продажу освітніх послуг. Друга – продавців і покупців має бути достатньо для того, щоб кожний з них міг мати вибір для здійснення акта купівлі-продажу, і щоб підтримувалось конкурентне середовище [9, с. 60].

На думку Л. Козаренко, ринок освітніх послуг – сфера обігу або система економічних відносин щодо купівлі-продажу освітніх послуг. Для цього виду ринку обов'язкові три компоненти: покупець, продавець і товар. Кожен з них пов'язаний з категоріями попиту, пропозиції і ціни. За своєрідністю реалізованого товару цей ринок безпосередньо відноситься до ринку послуг, але тісно пов'язаний і взаємодіє з іншими видами ринку: робочої сили, інформації, товарів тощо. [4] Особливість ринку освітніх послуг полягає у його неоднорідності. Він включає багато сегментних, взаємопов'язаних ринків, які формуються за різних чинників: рівня і ступеня освіти, типу навчального закладу, профілю підготовки, характеру спеціальності, статі, віку, сімейного стану тощо.

На сьогодні функціонування ринку освітніх послуг, як стверджує І. Гнибіденко, є певною мірою автономним. У результаті значна кількість підприємств відчуває гостру потребу у кваліфікованих працівниках за виробничими професіями – ковалях, токарях, термістах, ливарниках, фрезерувальниках, слюсарях-інструментальниках тощо. Проблема невідповідності попиту на робочу силу її пропозиції на регіональних ринках праці особливо ускладнюється регіональними диспропорціями. Як наслідок, найвищі рівні безробіття населення у працездатному віці (за методологією МОП) спостерігаються у Житомирській, Тернопільській, Черкаській, Чернівецькій областях.

Ринок освітніх послуг не готовий повністю задовольнити попит роботодавців у кадрах і оперативно реагувати на зміни, що відбуваються на ринку праці. Держава витрачає багатомільйонні кошти на розвиток освіти, готує кваліфіковану конкурентоспроможну робочу силу, але значна її частина від'їжджає за кордон, що сприяє розвитку економік зарубіжних країн. За оцінкою посольства України в Іспанії, у цій країні проживають близько 200 тис. українських громадян, 47 тис. з них мають дозвіл на проживання і працевлаштування. Середній вік трудових мігрантів-українців становить 30–40 років, кожен третій має дітей шкільного віку. Переважна більшість мігрантів (70%) – вихідці із західних областей: Волинської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської та Хмельницької [3].

У дослідженні О. Ареф'єва зазначено, що конкурентні вимоги до системи організації управління закладами професійної освіти доводять необхідність її модернізації з метою забезпечення адаптації до сучасних економічних і соціальних умов, визначення стратегічних орієнтирів розвитку в майбутньому [1, с. 29]. Особливого значення, на нашу думку, набувають проблеми соціально-економічної ефективності як системи освіти в цілому, так і окремих закладів, і насамперед ПТНЗ, які є об'єктами корпоративного управління.

Таким чином, первинним завданням управлінської науки й господарської практики виступають налагодження ефективних механізмів корпоративного управління ПТНЗ та регулювання їх розвитку відповідно до потреб регіонального ринку праці з метою підвищення конкурентоспроможності. У свою чергу, ефективність – це оцінний критерій діяльності колективу працівників у будь-якій сфері, включаючи управління, тому забезпечення високої ефективності управління є складовою загальної проблеми підвищення ефективності ПТНЗ. Залежно від характеру розроблених заходів об'єктом оцінювання ефективності управління можуть бути: управління в цілому (система, організація, методи), його структура, рівень використання управлінської праці, ефективність роботи кожного структурного підрозділу.

Під ефективністю діяльності ПТНЗ ми розуміємо сукупність позитивних результатів, що відслідковуються й отримуються в процесі навчально-виробничої діяльності по її закінченню або через певний відрізок часу, що має вираження у сформованості у випускників практичних умінь, професійних навичок, компетентності й конкурентоздатності на регіональному ринку праці. Ефективність окремих заходів, пов'язаних з раціоналізацією системи управління (зміна структури управління, норм управління і обслуговування; забезпеченість кваліфікованими кадрами тощо), можна оцінити за допомогою *факторного аналізу*, актуальність якого визначається необхідністю вчасно реагувати на зміни, що відбуваються у процесі функціонування навчального закладу в умовах нестабільного ринкового середовища. Факторний аналіз – це методика комплексного системного вивчення і оцінювання впливу чинників на величину результативних показників [5, с. 14].

До чинників, що зумовлюють ефективність розвитку ПТНЗ завдяки впровадженню організаційних механізмів управління, нами віднесено: обґрунтованість прийнятих управлінських рішень різного рівня, спрямованих на зростання ринкової вартості й забезпечення фінансової стійкості навчального закладу; підвищення якості освітніх послуг, що надаються; впровадження процедур внутрішнього фінансового контролю; автоматизацію управлінського обліку.

Формування системи управління розвитком ПТНЗ має враховувати зацікавленість різних суб'єктів – учасників корпоративних відносин (учнів, педагогічного колективу, роботодавців, соціальних партнерів, громади) в оптимізації різних напрямів діяльності навчального закладу на базі неоднакових критеріїв, що зумовлює необхідність розробки інтегрального багатокритеріального показника. Таким показником, на нашу думку, може виступати рівень конкурентоспроможності ПТНЗ – комплексна характеристика ПТНЗ у визна-

чений період часу, що відображає його здатність на цьому сегменті ринку здійснювати ефективне (беззбиткове) надання освітніх послуг, забезпечуючи вищу оцінку споживачами якостей цих послуг порівняно з аналогічними послугами, а також зростання вартості ПТНЗ як об'єкта корпоративних відносин на ринку освітніх послуг.

Ефективність профтехосвіти можна виміряти за такими напрямками: зміст професійного навчання та його комплексно-методичне забезпечення; доступність профтехосвіти; фаховий успіх випускників; кадровий потенціал навчального закладу; матеріально-технічна база; фінансування. [7, с. 11] Оцінювання конкурентоспроможності ПТНЗ ми пропонуємо здійснити за такими критеріями:

- рівень конкурентоспроможності освітніх послуг і результатів навчально-виробничої діяльності;
- рівень створення (руйнації) вартості ПТНЗ;
- показники якості та споживчої вартості освітніх послуг;
- показники фінансової стійкості, ефективності господарської діяльності.

Характеризуючи рівні конкурентоспроможності ПТНЗ, необхідно зупинитися на оперативному, тактичному й стратегічному рівнях управління розвитком навчального закладу і включати конкурентоспроможність освітніх послуг, системи управління та ПТНЗ (рис. 1).

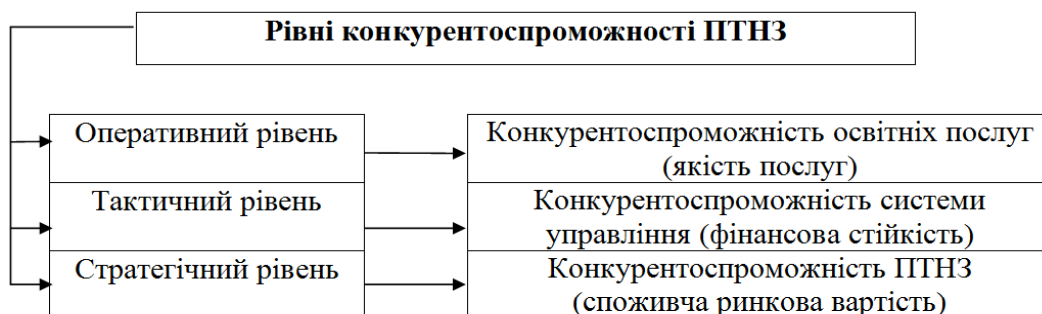

Рис. 1. Рівні конкурентоспроможності ПТНЗ

Отже, саме характеристика конкурентоспроможності надає можливість сформулювати основні дії щодо вдосконалення системи управління розвитком ПТНЗ: визначення за вхідними параметрами цільової орієнтації системи управління розвитком ПТНЗ; проведення аналізу чинників конкурентоспроможності (якість освітніх послуг, фінансова стійкість, ринкова вартість); розробка системи показників, що визначають ефективність функціонування системи за кожним об'єктом і рівнем управління; формування завдань і функціональної структури системи управління розвитком ПТНЗ; розробка механізмів управління, що мають бути реалізовані для досягнення запланованих показників конкурентоспроможності.

Наше дослідження доводить необхідність розроблення методу оцінювання рівня конкурентоспроможності ПТНЗ; впровадження організаційного

механізму роботи системи управління розвитку навчального закладу, практичної реалізації механізмів і методів управління його розвитком.

Критерій – це показник оцінювання. Критерій (гр. *kriterion* – ознака для судження) – ознака, засади, правило прийняття рішення щодо оцінювання чогось на відповідність пред'явленим вимогам (міри) [8, с. 20]. Критеріями ефективності системи управління розвитком ПТНЗ є дві основні групи показників: економічні показники (фінансова стійкість, організаційна й управлінська ефективність) і показники якості освітніх послуг. Використання цих критеріїв для аналізу ефективності управління розвитком ПТНЗ є обмеженим за таких причин. Управління на основі виключно фінансових показників, з одного боку, не враховує нематеріальні активи ПТНЗ, які служать реальними джерелами прибутку, з іншого боку – обмежується об'єктивністю прийняття рішень, оскільки інвестиції в нематеріальні активи збільшують витрати та знижують прибуток, а отже, багато важливих інвестиційних проектів, які спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності ПТНЗ у довгостроковій перспективі, можуть бути відкинута. При цьому функціонування системи управління розвитком ПТНЗ як системи управління якістю орієнтовано насамперед на споживача освітніх послуг і не враховує інтересів роботодавців і соціальних партнерів, що неприпустимо, якщо брати до уваги корпоративний характер відносин у системі управління розвитком ПТНЗ [6, с. 319].

Показники ефективності, що використовуються в процесі оцінювання рівня корпоративного управління, доцільно об'єднати у три основні групи:

- 1) показники якості, що засновані на основних принципах корпоративного управління;
- 2) показники ефективності практики корпоративного управління, які базуються на аналізі ключових чинників вартості, рівня її створення / руйнування;
- 3) показники ефективності діяльності корпоративної організації, що засновані на стандартних фінансових показниках.

В умовах ринку праці на перший план висувається не готовий набір професійно важливих якостей, а діяльнісно-організаційна здатність кваліфікованого робітника продовжувати професійне зростання, вміння аналізувати свою діяльність, швидко конструювати свої професійні навички, освоювати нові професійні знання й технологічні зони. Щоб діяльність ПТНЗ була ефективною, слід розробити й упровадити модель управління розвитком ПТНЗ, яка визначає базовим компонентом саме процес розвитку.

Висновки. Удосконалення системи управління розвитком ПТНЗ не тільки призводить до підвищення продуктивності праці всього педагогічного колективу, а й сприяє кращій організації та підвищенню конкурентоспроможності на регіональному ринку освітніх послуг, якості навчально-виробничого процесу, збільшенню кількості вступників, залученню соціальних партнерів тощо. Крім того, підвищується загальна культура ПТНЗ, і зокрема управлінська, зміцнюється дисципліна, поліпшуються умови, за яких педагоги й учні повною мірою можуть розвивати свої здібності. Необхідно враховувати й чинни-

ки зовнішнього середовища, що сприяють чи перешкоджають підвищенню ефективності, і це передусім економічні, політичні, соціальні й технологічні. При цьому необхідно обов'язково врахувати вплив інших чинників на формування кінцевих результатів навчально-виробничо-фінансової діяльності ПТНЗ, як-от: якість професійного навчання, забезпеченість кваліфікованими педагогічними кадрами, соціально відповідальний характер інклюзивного навчального середовища, матеріально-технічні ресурси тощо.

Список використаної літератури

1. Арефьев О.Н. Факторы эффективности деятельности учреждения профобразования / О.Н. Арефьев // Профессиональное образование. Столица. – 2006. – № 8. – С. 29–30.
2. Бобовський Р.П. Професійно-технічний навчальний заклад як суб'єкт ринку / Роман Бобовський // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – 176 с. – С. 114–116.
3. Гнибіденко І.Ф. Ринок освітніх послуг і ринок праці: взаємодія і вплив на професійне навчання та профорієнтацію населення України / І.Ф. Гнибіденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Rpzn/2008-3/08giftpn.pdf.
4. Козаренко Л.В. Чинники ефективності функціонування сфери освітніх послуг / Л.В. Козаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua.
5. Савицька Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г.В. Савицька. – 4-е изд., перераб. и доп. – Минск : ООО “Новое знания”, 2009. – 80 с.
6. Сергеева Л.М. Управління розвитком професійно-технічного навчального закладу: теорія і методика : монографія / Л.М. Сергеева; за наук. ред. В.В. Олійника. – К. ; Херсон : Айлант, 2013. – 452 с.
7. Сергеева Л.Н. Организационные механизмы внедрения системы управления конкурентоспособностью ПТУЗ / Л.Н. Сергеева // Білім берудегі менеджмент: ББЖ КБА-РИ ақпараттық-әдістемелік хабаршысы. 2012. – № 4 (67). – С. 10–15.
8. Скідіна О.Л. Соціальні технології в управлінні закладами освіти: автореф. дис. ... д-ра соціол. наук : спец. 22.00.06 “Спеціальні та галузеві соціології” / О.Л. Скідіна. – К., 2001. – 44 с.
9. Чекаловська Г.З. Ефективність функціонування ринку освітніх послуг в Україні: проблеми і перспективи / Г.З. Чекаловський // Сталий розвиток економіки. – 2012. – № 3 (13). – С. 59–64.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2014.

Сергеева Л.М. Факторный анализ конкурентоспособности профессионально-технического учебного заведения на региональном рынке образовательных услуг

В статье определена необходимость исследования рынка образовательных услуг для ПТУЗ, поскольку сегментация становится основным инструментом в конкурентной борьбе между учебными заведениями за будущих учеников.

Эффективность деятельности учебного заведения оценена с помощью факторного анализа, актуальность которого определена необходимостью своевременно реагировать на изменения, происходящие в процессе функционирования учебного заведения в условиях нестабильной рыночной среды. Показатели конкурентоспособности образовательных услуг ПТУЗ предусматривают учёт рыночной стоимости учебного заведения, которые и обуславливают уровень его конкурентоспособности.

Ключевые слова: факторный анализ, рынок образовательных услуг, эффективность деятельности, конкурентоспособность ПТУЗ.

Sergejeva L. Factor analysis of the competitiveness of vocational training institutions at the regional educational services market

It is a proven fact that VET institutions have to pay more attention to researching the educational services market. Therefore, segmentation becomes the key instrument in the competitive struggle of VET institutions for future students, especially considering that labour market forecasting is an important instrument of maintaining an active dialogue between VET institutions and social partners.

The goal of managing the development of VET institutions is ensuring satisfaction of the consumer of educational services while maintaining economic and financial stability and being attractive for investment from social partners and industry. The demands of regional labour markets (educational services market, investment market, labour market, market of financial, physical and human resources) should be considered. When identifying the criteria of managing the development of VET institutions (improvements in the quality and value of educational services, results of training and production activities, improvements in the financial and economic conditions), the expectations of external consumers (students, parents, community), internal consumers (management, staff) and employers should be forecasted.

Among the factors that ensure the effectiveness and efficiency of VET institutions' development through implementing organizational management mechanisms are: justification of management decisions made at various levels and aimed at increasing market value and ensuring financial stability of the training institution; improvement in the quality of educational services provided; implementation of procedures of internal financial control; automation of accounting.

Indicators of competitiveness of educational services (share in the regional educational market, availability of staff, indicators of training materials and facilities, upgrading of teaching staff skills, participation in research and development activities, international initiatives) include the market value parameters of the VET institution (return on investment, liquidity, economic efficiency), which define the level of the institution's competitiveness.

Key words: *competitiveness of VET institutions, educational services market, factor analysis, effectiveness.*